

СТРУКТУРНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Навроцький О.О., кандидат економічних наук, доцент

Андрієвська О.О., студентка

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

У статті розглянуто структурні особливості експорту регіонів України; визначено можливості та шляхи підвищення використання експортного потенціалу країни; проаналізовано зовнішньоекономічну діяльність регіонів за основними видами діяльності за останнє десятиріччя.

Ключові слова: експорт, зовнішня торгівля, експортний потенціал, валова додана вартість, світовий ринок, використання експортного потенціалу.

В сучасних умовах експорт – невід’ємна частина зовнішньої торгівлі. Експортний потенціал визначає місце країни у системі розподілу праці та формує його ефективну реалізацію на світовому ринку за допомогою конкурентних галузей у глобальному середовищі. Україна має резерв експортних можливостей. Вхідження України у світову економіку та подальший розвиток внутрішнього потенціалу характеризуються розмірами та характером участі країни у міжнародній торгівлі. Співставлення технологічної структури експорту з України із світовим свідчить про відставання країни у сфері високотехнологічних продуктів порівняно з розвинутими країнами. Експорт України має сировинну спрямованість, а імпорт спрямований на закупівлю дорогих готових технологій. За даними експертів МВФ Україна посідає третє місце в Європі і сьоме у світі за обсягами експорту завдяки експорту сільськогосподарської продукції [1].

Основи зовнішньоторговельної політики, її економічної ефективності та етапи розвитку світової торгівлі досліджені у працях Дж. Міда, П. Самуельсона, А. Сміта, Д. Кісінга, В. Леонтьєва, Р. Фінстра та інших.

Дослідженню розвитку експортного потенціалу України присвячена робота Мазаракі А. та Мельника Т. [2] в якій аналізується структура експорту в регіональному розрізі, обґрунтовуються чинники, які впливають на формування експортних потоків. Також автори роботи наголошують на тому, що одним з найбільших ресурсів для нарощування обсягів експортної діяльності в Україні є агропромисловий комплекс України. До даної теми зверталися і такі науковці як С. Мочерний, А. Філіпенко, В. Паламарчук, які узагальнили особливості інтеграції постсоціалістичних країн до світового господарства [3, 4]. Однак все ще залишаються недостатньо дослідженими окремі питання сутності експортного потенціалу, його оцінки та взаємозв’язку з конкурентоспроможністю країни тощо.

Метою статті є оцінка структурних особливостей та можливостей експорту України, формування шляхів підвищення ефективності використання експортного потенціалу країни.

Виклад основного матеріалу. Експортний потенціал країни – це можливість для національної економіки виробляти конкурентоспроможні товари, які користуються попитом на світовому ринку. Для забезпечення конкурентоспроможності необхідно сприяти ефективному використанню наявних ресурсів, розвитку науково-технічного потенціалу та збутової інфраструктури для підтримки експорту [5].

Традиційним для структури українського експорту є спрямованість на видобувні галузі та сільське господарство – це два найбільших сектори України. Враховуючи потреби європейського та світового ринку, агропромисловий комплекс України має значний потенціал для розвитку. Експортний потенціал має в повній мірі розкривати можливості країни та задовольняти потреби світового ринку. На сьогодні традиційні товарні групи експорту металургійної продукції України не знаходять реалізації на світовому ринку

через невідповідність вимогам. Проблеми експорту пов'язані з тим, що від світового попиту на цю продукцію залежать перспективи розвитку економіки в цілому, адже видобувний сектор формує вагомую частку товарного експорту країни [6]. За оцінками Всесвітнього економічного форуму Україна орієнтується на використання ефективних механізмів та інструментів для вдосконалення структури українського експорту, але на сьогодні нарощування експорту у сфері виробництва продукції з високою доданою вартістю є проблемою [7].

Для аналізу структури експорту регіонів за пріоритетними видами діяльності у 2004-2014 роках було використано дані про найбільшу статтю експорту КВЕД регіонів України, що визначає їх експортну орієнтацію (рис. 1).

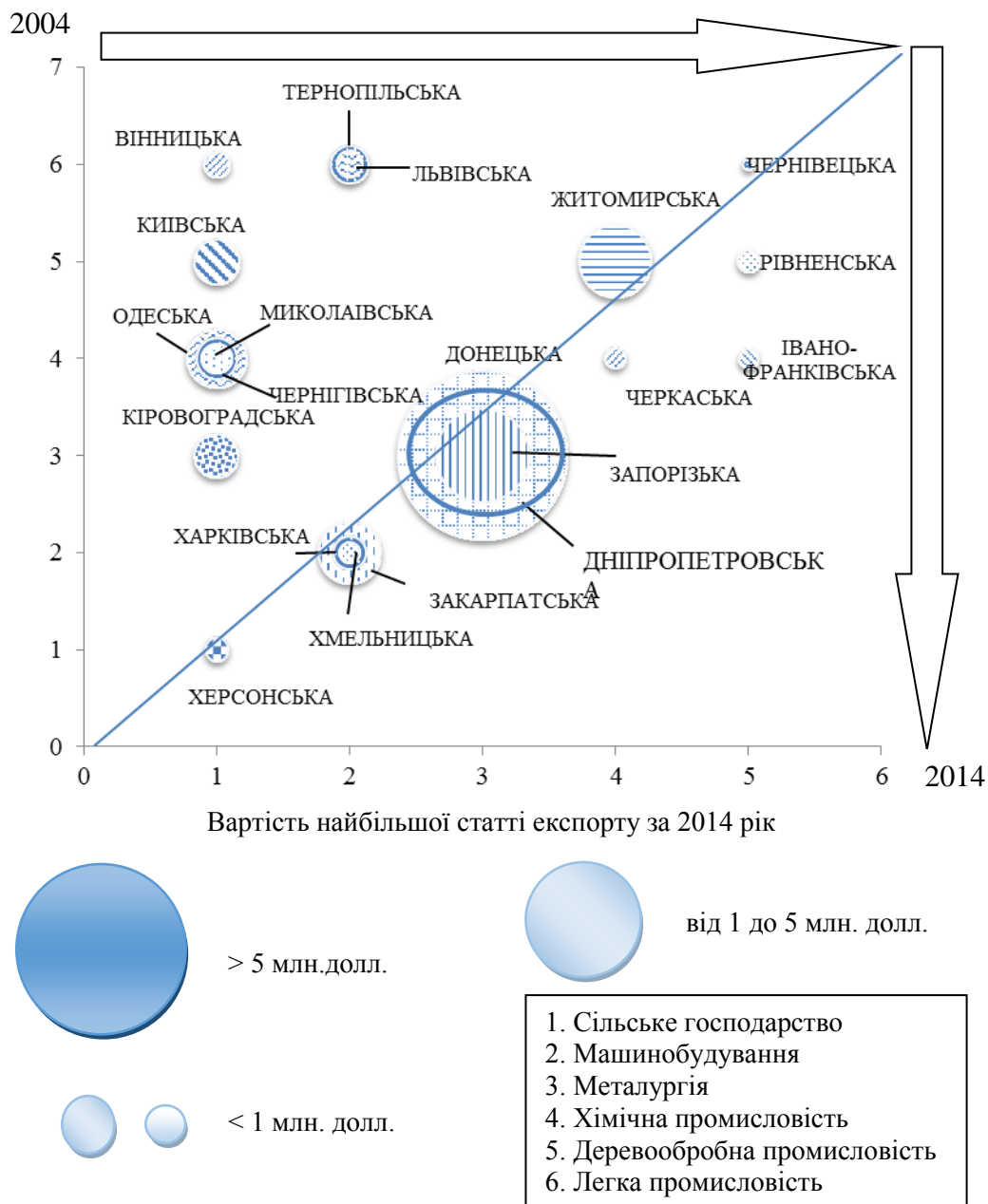

Рис. 1. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності регіонів за показником найбільшої статті експорту КВЕД у 2004-2014 рр.

З проведеного аналізу видно, що більшість регіонів України не змінили орієнтацію зовнішньоекономічної діяльності. Значну частину зовнішньої торгівлі за 2014 рік складає

експорт металургійної сировини. Найбільшими експортерами металургійної сировини є Дніпропетровський, Донецький та Запорізький регіони. Ці регіони є лідерами з експорту, але через низьку додану вартість дохід від реалізації значно нижчий від експорту товарів з високою доданою вартістю. Перспективними є групи регіонів, що експортують продукцію сільського господарства та хімічної промисловості. Такими регіонами є Вінницька, Київська, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Херсонська та Чернігівська області.

Досвід розвинутих країн говорить про те, що розширення експортного потенціалу покращує економічне положення країни як в цілому так і окремих регіонів. Саме тому прагнення експортувати більшу частину своєї продукції стикається з необхідністю відповідати вимогам світового ринку. Обмеженість технологічної та інвестиційної бази України впливає на рівень конкурентоспроможності сировинної сфери [8], що зумовлює необхідність розвитку сільського господарства, продукція якого може витримувати конкуренцію на світовому ринку і має можливості для розвитку.

На сьогодні експорт України зосереджений здебільшого в експорті продукції з низькою доданою вартістю (табл. 1).

Таблиця 1. Співвідношення ВДВ до вартості найбільшої статті експорту провідних регіонів-експортерів за січень-жовтень 2015 року

№ п/п	ТОП-5 регіонів експортерів	Структура експорту	Вартість найбільшої статті експорту регіону, тис. \$	Частка ВДВ у секторі, %	Обсяг ВДВ від вартості найбільшої статті експорту регіону, тис. \$
1.	Дніпропетровська	Металургія	2716201,8	9,0	244468,0
2.	Донецька	Металургія	2383672,9	9,0	214531,0
3.	Запорізька	Металургія	1240809,8	9,0	11673,0
4.	Миколаївська	Сільське господарство	513028,4	41,9	214958,9
5.	Закарпатська	Машинобудування	509332,5	31,0	157893,0

Для оцінки експортної діяльності в регіоні розглянемо частку валової доданої вартості за основними видами зовнішньоекономічної діяльності (Рис. 2).

Україні має зосередитися на продукції з високою валовою доданою вартістю. Серед провідних позицій експорту найвищий рівень ВДВ відмічається у текстильному виробництві, сільському господарстві та машинобудуванні.

За допомогою вагового коефіцієнту ВДВ розрахуємо його вартість по відношенню до провідної статті експорту регіонів-лідерів.

З таблиці 1 видно, що металургія має низьку додану вартість, а, отже, і прибуток від експорту також низький. А продукція сільського господарства дає більший рівень прибутку, і відповідно нарощування капіталу для розвитку високотехнологічних галузей буде відбуватися швидше. Таким чином, для того щоб стати розвинутою країною необхідно в повній мірі розкрити існуючий потенціал та використати його в цілях отримання прибутку для подальшого розвитку.

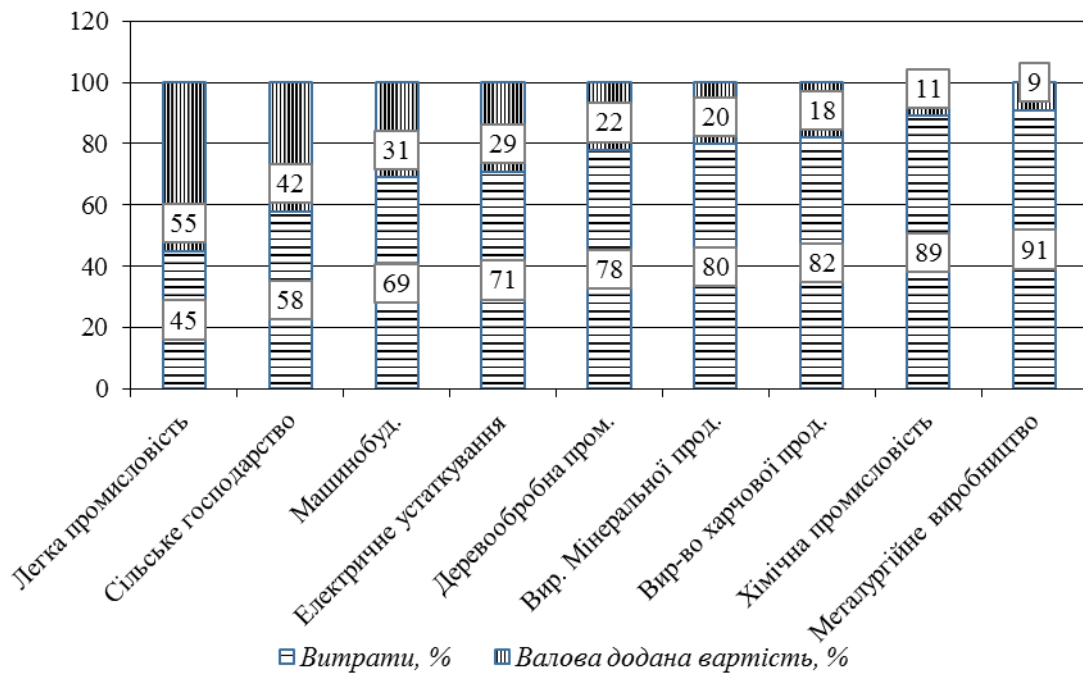

Рис. 2. Співвідношення валової доданої вартості до проміжного споживання за видами діяльності (%)

На сьогодні продукція сільського господарства має більше можливостей для реалізації на світовому та європейському ринках. Сектор АПК на сьогодні є найбільшим експортером. За даними «Baker Tilly» успіх АПК України обумовлений наступними фактами [9]:

1. Надання Європейським Союзом квот на експорт певних видів сільськогосподарської продукції.
2. Проведення реформування АПК Міністерством аграрної політики та продовольства.
3. Спад продуктивності традиційних галузей – машинобудування, металургії та хімічної промисловості.

Сільське господарство – це друга найвагоміша галузь національної економіки, експорт продукції якої приносить країні найбільше прибутку.

Експерти «Baker Tilly» впевнені, що для створення необхідних умов росту економіки необхідно переорієнтуватися від експорту сировини до експорту продукції переробки.

На сьогодні експорт розвинутих країн зосереджений на експорті технологій та високотехнологічної продукції, що має високу додану вартість, а експортом готової продукції займаються країни, що розвиваються. В Україні частка сільського господарства у ВВП складає 12,1%, а, наприклад, у структурі господарства країн Європейського Союзу, ця частка не перевищує 1,0-3,0%. Але не дивлячись на попит цієї продукції, існує жорстка політика щодо виходу аграрної продукції на ринок Європи. Усі товари повинні відповідати жорстким вимогам, витримувати величезну конкуренцію. Це зумовлено насиченістю ринків якісними товарами, та їх високою прибутковістю [9].

Основними імпортерами української продукції є країни Євросоюзу та Росія (рис. 3), але як відомо, експортування товарів до російського ринку почало скорочуватись, особливо на фоні Наказу Президента РФ № 628 від 16.12.2015 «Про призупинення Російською Федерацією дії угоди про зону вільної торгівлі по відношенню до України» [10]. Набирає актуальності питання заміщення ринків.

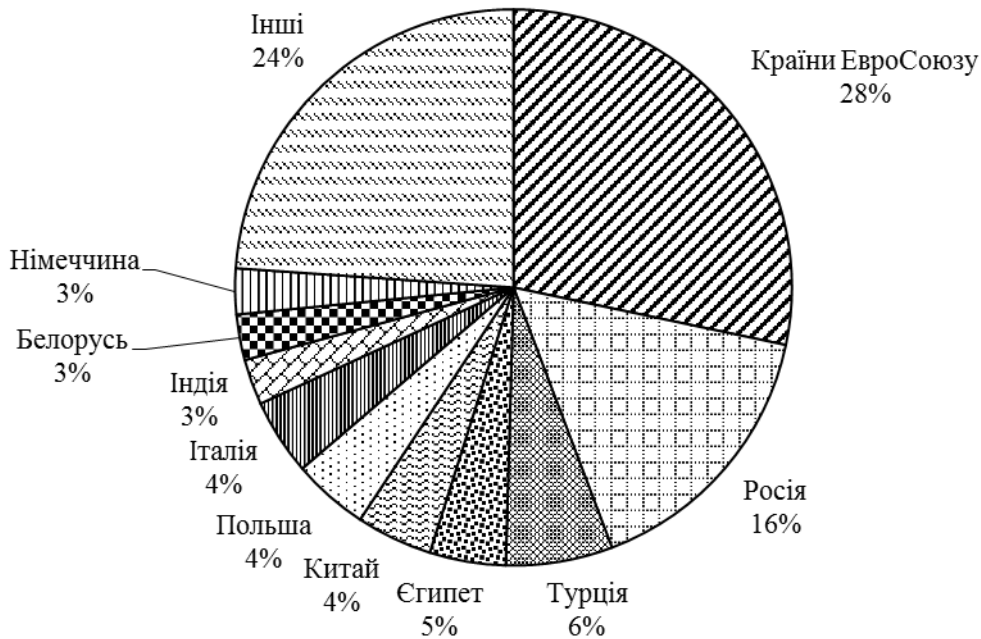

Рис. 3. Доля країн у експорті української продукції за 2014 рік, %

Саме тому перш за все необхідно орієнтуватися на найближчих торгових партнерів, якими є країни Європейського Союзу, зона вільної торгівлі має радикально вплинути на збільшення експорту. Ринок Європи наповнений сильними виробниками промислової продукції, то ж і надалі орієнтуватися на експорт промислових товарів не доцільно, тим паче, що промислова продукція України переважно має низьку додану вартість.

Згідно досліджень та висновків «SalesCapital» («SwissSalesBanking») [11], для того, щоб в повній мірі розкрити експортний потенціал України необхідно виконати перехід від сировинного експорту до виробництва високоприбуткової продукції та послуг. Для України високу додану вартість має продукція агропромислового комплексу. На сьогодні перед Україною стоїть ряд проблем, які заважають використовувати потенціал АПК в повній мірі (рис. 4).

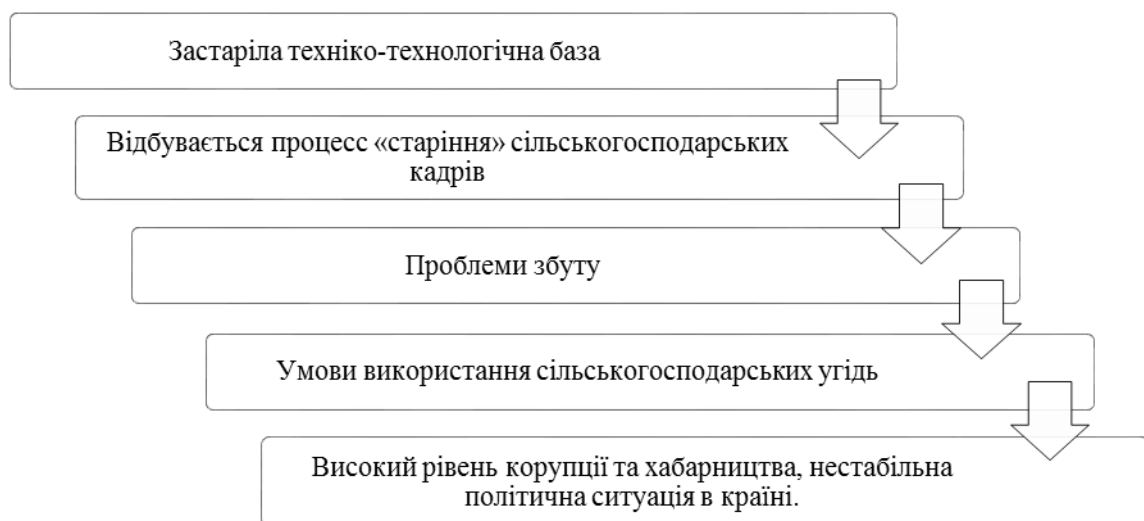

Рис. 4. Актуальні проблеми розвитку АПК в Україні

Україна є великим експортером сільськогосподарської продукції і з кожним роком спостерігається тенденція збільшення обсягів експорту. На сьогоднішній день світове господарство орієнтується на розвиток високотехнологічних галузей з використання великої кількості інновацій та нанотехнологій. Для України такий розвиток сьогодні є віддаленим завданням, через недостатню кількість інновацій. Тож можна погодитися з висновком «Sales Capital», що саме сільськогосподарська продукція є рушійною силою українського експорту та джерелом притоку іноземної валюти.

Сільськогосподарський сектор є вразливим до ряду ризиків і тенденцій як природного так і техногенного характеру, що негативно впливають на розвиток сільського господарства. Стійкість цієї галузі, її конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках, гарантія продовольчої безпеки країни – основні цілі нинішньої стратегії розвитку сільських районів України.

Спираючись на дослідження The European Union's Neighborhood Program [12], можна скласти SWOT-аналіз для АПК України (табл. 2).

Таблиця 2. Аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища АПК України

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> – порівняльна перевага АПК з величиною площ родючих та орних земель; – багатий природний потенціал для експорту сировинних товарів: пшениці, соняшнику та інших культур; – у порівнянні з країнами ЄС низька вартість робочої сили; – доступ до великих ринків СНД та вступ до зони вільної торгівлі. 	<ul style="list-style-type: none"> – не конкурентоспроможність продукції та недостатній розвиток продуктів з більш високою вартістю; – низька продуктивність в порівнянні з країнами ЄС; – складність проведення реформ, через корумпованість державних програм; – знижені інвестиційні можливості.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> – нові та екологічно чисті технології; – модернізація системи менеджменту якості; – угода про асоціацію ЄС та DCFTA; – підвищення попиту на сільськогосподарську продукцію; – поліпшення інвестиційного та ділового клімату; – Україна має можливість стати найбільшим виробником органічної продукції в Європі. 	<ul style="list-style-type: none"> – ерозія ґрунту і зниження продуктивності через інтенсивне вирощування; – слабкі зв'язки в ланцюгах поставок і відсутність доступу до ринку з боку невеликих виробників; – політичні проблеми здатні уповільнити розвиток; – скорочення чисельності населення, особливо у сільській місцевості.

Для ефективної перебудови зовнішньоекономічної діяльності України може бути корисним досвід Великобританії. Для розвитку країни було використано програму, яка забезпечила підтримку розвинутих раніше та перспективним галузям. Державою було забезпечено розвиток секторів з найбільшими можливостями, для цього були проведені реформи відповідно, після реалізації яких торгівля пішла країні на користь. Також важливим моментом для розвитку держави є підтримка середнього та малого бізнесу. Відповідно до рекомендацій UK Trade & Investment («2020 Export Drive») [13] перебудову зовнішньоекономічної діяльності Україні треба зосередити на ряді заходів (рис. 5).

Метою зовнішньоекономічної діяльності регіонів є раціональне використання власних виробничих можливостей для співпраці на світовому ринку та для розвитку країни в цілому.

Рис. 5. Орієнтири для ефективної перебудови зовнішньоекономічної діяльності України

Для переходу до виробництва високотехнологічної продукції необхідно в повній мірі реалізувати можливості існуючих перспективних галузей, серед яких і сільське господарство.

Висновки. Характерною ознакою експорту України є спрямованість більшості регіонів на експорт сировини, тобто продукції з низькою доданою вартістю. Розвиток таких галузей як металургія та машинобудування потребує сильної технологічної та інвестиційної бази, однак великий потенціал має друга пріоритетна галузь України – сільське господарство. Саме вона може стати стартом для подальшого розвитку всієї економіки і в сприяти розвитку високотехнологічних галузей, адже коефіцієнт ВДВ у сфері сільського господарства вищий, аніж у металургії і відповідно може забезпечити більший рівень прибутку для держави.

Через сучасні тенденції у світовій торгівлі необхідно переорієнтувати національне господарство під вимоги ринку. За даними «The Global Competitiveness Report 2014-2015» [14] продовольчі кризи на світовому ринку – це періодично виникаюче явище. На ринку металургійної продукції на сьогодні Україні важко конкурувати, в особливості з таким гігантом як Китай, але за виробництвом і експортом сільськогосподарської продукції конкурентів для України значно менше. На сьогодні Україна входить у десятку країн за площею, придатної для розвитку сільського господарства, а також є однією з країн, що експортують найбільшу кількість зернових культур. Пріоритетним завданням нашої

країни сьогодні є виявлення та використання усіх наявних можливостей для розвитку більш прибуткової галузі – сільського господарства, оскільки доходи від експорту сільськогосподарської продукції вказують на те, що експорт продукції переробки більш вигідний, ніж експорт сировини.

Література

1. World Trade Report. World Trade Organization [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wto.org>.
2. Мазаракі А. Тенденції та чинники розвитку зовнішньої торгівлі / А. Мазаракі, Т. Мельник. – К. : КНТЕУ, 2011.
3. Філіпенко А. Новий етап зовнішньоекономічних зв'язків України / А. Філіпенко, О. Шнирков // Економіка України. – 2002. – №1.
4. Мазаракі А.А. Регуляторна політика у сфері зовнішньої торгівлі : монографія / А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник. – К. : КНТЕУ, 2010. – 469 с.
5. Борисенко О. Сутність зовнішньоекономічної політики та її вплив на розвиток національного господарства / О. Борисенко // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2011. – №1.
6. Авер'янов В.Б. Новий курс: реформи в Україні 2010-2015 / В.Б. Авер'янов, Б.М. Ажнюк, Т.П. Богдан ; за ред. В.М. Гейця. – К. : НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.
7. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua>.
8. The Global Competitiveness Report 2014-2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www3.weforum.org>.
9. Baker Tilly International «Grain from Ukraine» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bakertillyinternational.com>.
10. Про призупинення Російською Федерацією дії угоди про зону вільної торгівлі по відношенню до України : Наказ Президента РФ № 628 від 16.12.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravo.gov.ru>.
11. Sales Capital «Developing Export Sales» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://salescapital.ch>.
12. The European Union's Neighbourhood Programme «Assessment of the Agriculture and Rural Development Sectors in the Eastern Partnership countries. Ukraine» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org>.
13. UK Trade & Investment «Corporate report. 2020 ExportDrive» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.gov.uk/government>.
14. The Global Competitiveness Report 2014-2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www3.weforum.org>.
15. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

References

1. World Trade Report. World Trade Organization. Retrieved from <http://www.wto.org>.
2. Mazaraki, A., & Melnyk, T. (2011). Trends and factors of foreign trade development. K. : KNTEU.
3. Filippenko, A., & Shnyrkov, A. (2002). A New phase of foreign economic relations of Ukraine. Ekonomika Ukrainy (Economy of Ukraine), 1 (in Ukr.)
4. Mazaraki, A., & Miller, T. (2010) Regulatory policy in the sphere of foreign trade : monograph. – K. : KNTEU.
5. Borisenko, A. (2011) The Essence socone policy and its impact on the development of national economy. Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnogo upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy (Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine), 1 (in Ukr.)
6. Averyanov, V., & Arnuk, B., & Bogdan, T., & Geets, V. (2010). New course : reform in Ukraine 2010-2015. Kiev : national exhibition center, the Vernadsky national library of Ukraine.

7. The national Institute for strategic studies under the President of Ukraine. Retrieved from <http://www.niss.gov.ua>.
8. The Global Competitiveness Report 2014-2015. Retrieved from <http://www3.weforum.org>.
9. Baker Tilly International “Grain from Ukraine”. Retrieved from <http://www.bakertillyinternational.com>.
10. On suspending by the Russian Federation of the agreement on free trade zone in relation to Ukraine : the order of the President of the Russian Federation №628 from 16.12.2015. Retrieved from <http://www.pravo.gov.ru>.
11. Capital Sales, “Developing Export Sales”. Retrieved from <http://salescapital.ch>.
12. The European Neighbourhood Programme Unio’s “Assessment of the Agriculture and Rural Development Sectors in the Eastern Partnership countries. Ukraine”. Retrieved from <http://www.fao.org>.
13. UK Trade & Investment Corporate report. “ExportDrive 2020”. Retrieved from <https://www.gov.uk/government>.
14. The Global Competitiveness Report 2014-2015. Retrieved from <http://www3.weforum.org>.
15. The State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2015.